

Janek Musek
**OSEBNOSTNA
PODLAGA
MODROSTI**

STR. 165-187

JANEK MUSEK
ODDELEK ZA FILOZOFIJO
FILOZOFSKA FAKULTETA
UNIVERZA V LJUBLJANI
AŠKERČEVA 2
SI-1000 LJUBLJANA
E-MAIL: JANEK.MUSEK@GUEST.ARNES.SI

::POVZETEK

MODROST, NEDVOMNO ENA NAJPOMEMBNEJŠIH osebnostnih dimenzij, je postala šele pred nedavnim predmet psihološkega raziskovanja. V tej raziskavi nas je zanimal odnos med temeljnimi dimenzijami osebnosti in generativnostjo, ki predstavlja zanesljiv in dobro merljiv indikator modrosti. Izsledki raziskave so odkrili relativno stabilno strukturo odnosa med osebnostjo in generativnostjo. Generativnost in modrost sta pomembno povezani z večino temeljnih dimenzij osebnosti, vključujoč velikih pet, velika dva in velikega enega (generalni faktor osebnosti). Na najvišji ravni predstavlja osebnostno podlago modrosti generalni faktor osebnosti, na ravni dveh velikih je to predvsem faktor plastičnosti, na ravni petih velikih pa zlasti odprtost, ekstravertnost in prijetnost. Osebnostne poteze pojasnijo okrog 36 odstotkov variance generativnosti, socialna potencia, prijetnost, odprtost, dobro počutje in doseganje pa so najboljši posamezni prediktorji modrosti.

Ključne besede: Osebnost, osebnostne poteze, generalni faktor osebnosti, generativnost, modrost

ABSTRACT*PERSONALITY BASIS OF WISDOM*

Wisdom, one of the most important personality dimensions, has been only very recently put under psychological research scrutiny. The present study investigates the relationship between basic personality dimensions and generativity, a salient and easy to measure indicator of wisdom. The results revealed a rather stable structure of personality – generativity relations. Generativity and wisdom are significantly associated with the majority of basic personality traits including the Big Five factors, the Big Two and the Big One (general factor of personality). The most general personality basis of wisdom represents the general factor of personality on the most general level, the plasticity factor on the next level and openness, extraversion and agreeableness on the level of the Big Five factors. Personality traits explain about 36 percent of the variance in the generativity. Social potency, agreeableness, openness, well-being and achievement are the best special predictors of generativity.

Key words: Personality, personality traits, general factor of personality, generativity, wisdom

::UVOD

V vseh kulturah in civilizacijah velja modrost za eno najpomembnejših in najbolj zaželenih lastnosti. Kljub temu je bila v psihologiji do nedavnega praktično neraziskana. Pred letom 1980 v psihološki literaturi ni bilo resne znanstvene razprave, ki bi bila osredinjena na problematiko modrosti (Trowbridge, 2008). Od tedaj se je nabralo okrog 50 prispevkov, kar je zelo malo v primerjavi s poplavo člankov in publikacij, ki obravnavajo številne bistveno manj pomembne teme. To pa pomeni, da nismo obhajali še niti tridesetletnice znanstvenega raziskovanja modrosti. Še krajše je obdobje, ko lahko govorimo o psihometrično izdelanih instrumentih za merjenje modrosti. Prvi empirični raziskovalci modrosti se zato razumljivo pritožujejo nad pomanjkanjem merskega instrumentarija, npr. Clayton (1982, str. 317) ko meni, da “še niso bile izdelane naloge ali instrumenti za modrost”, ali Taranto (1989, str. 4), češ “test modrosti kot kaže niti ne obstaja”. Sternberg (1985) je nedvomno med prvimi prominentnimi psihologi, ki so vključevali modrost v svoje modele: v sklopu svoje znane teorije inteligentnosti se v zvezi z modrostjo sklicuje na raziskave, v katerih sta bili uporabljeni lestvica socialne inteligentnosti (George Washington Social Intelligence Test) in lestvica socialnega vpogleda (Social Insight Test). Danes je situacija drugačna, vendar psiholoških mer modrosti ni veliko.

Empirično raziskovanje modrosti torej začneja okrog leta 1980, bistveno se je povečalo po 1990 in zlasti v zadnjem desetletju (med pomembnejšimi raziskavami npr. Baltes & Smith, 1990; Birren & Fisher, 1990; Brent & Watson, 1980; Clayton & Birren, 1980; Csikszentmihalyi & Rathunde, 1990; Dittmann-Kohli, & Baltes, 1990; Holliday & Chandler, 1986; Kitchener & Brenner, 1990; Kramer, 1990; Meacham, 1983; 1990; Pascual-Leone, 1990; Staudinger, Smith & Baltes, 1994; Sternberg, 1990; 2001a,b). Zdi se, da povečano zanimanje sovпада s težnjo, da bi psihologija raziskala vrhunske in izjemne domete človekovega funkcioniranja, vključujoč tudi tiste najkompleksnejše, ki združujejo več temeljnih vidikov obnašanja in doživljanja: intelektualne in kognitivne, emocionalne, socialne in moralne. Modrost je tako skoraj pri vseh raziskovalcih pojmovana kot multidimenzionalni konstrukt. V prvih raziskavah so avtorji predvsem analizirali vsebino implicitnih pojmovanj modrosti, torej vsebino tega, kaj ljudje na splošno menijo, da pomeni modrost. Že te analize so kazale na multidimenzionalnost modrosti. Clayton & Birren (1980, str. 118) tako menita, da “modrost pojmujeemo kot lastnost, ki integrira splošne kognitivne, afektivne in refleksivne značilnosti”. Hershey & Farrell (1997) takole opisujeta neobjavljene izsledke ene izmed zgodnjih raziskovanj modrosti (Brent & Watson, 1980): “njuna analiza kaže, da lahko modro osebo

označimo s štirimi kategorijami značilnosti: osebno-kognitivne, praktično eksperimentirajoče, medosebne in moralno etične.” Holliday & Chandler (1986) navajata pet dimenzij modrosti: izjemno razumevanje, večšina presojanja in komuniciranja, splošna intelektualna kompetentnost in odprtost, medosebne spretnosti in socialna nevsiljivost. Tudi znani Sternbergov (1985) model modrosti je dokaj blizu navedenim kategorijam implicitnih pojmovanj modrosti.

Morda je prvi pomembni psihološki konstrukt, ki se močno približuje tradicionalnim predstavam o modrosti, koncept generativnosti (Erikson, 1950). Mersko operacionalizacijo tega koncepta pomeni znana lestvica Loyola lestvica generativnosti LGS (Loyola Generativity Scale, McAdams & de St. Aubin, 1992). Kot kažejo raziskave, je generativnost signifikantno povezana z drugimi merami modrosti (Webster, 2003, 2007). Korelacija med rezultati LGS in Samoocenjevalne lestvice modrosti SAWS (Self-assessed Wisdom Scale, Webster, 2003) znaša 0,448 (Webster, 2007). Poznejše modele in teorije modrosti bi lahko razdelili v dve skupini. V prvi skupini so teorije, ki opisujejo in razlagajo implicitne modele modrosti in smo jih delno že omenjali (Clayton & Birren, 1980; Hershey & Farrell, 1997; Holliday & Chandler, 1986; Sternberg, 1985; Glück in sod., 2005), v drugi pa teorije, ki pomenijo eksplicitne psihološke modele in teorije modrosti (Baltes & Smith, 1990; Baltes & Staudinger, 2000; Baltes in sod., 1995; Staudinger, Smith & Baltes, 1992, 1994). V tej drugi skupini je verjetno najbolj znan teoretski okvir, ki ga v zvezi s proučevanjem modrosti razvijajo berlinski raziskovalci, zlasti Baltes, Staudinger in njuni sodelavci/ke. Očitno je, da prihajata obe liniji oblikovanj teorije modrosti do podobnih ugotovitev. Tako koncept modrosti po Sternbergu (1985, 1990) vsebuje pomembno komponento razumnosti (“sagacity”), po kateri lahko modrost ločimo tako od inteligentnosti kot od ustvarjalnosti. Ta komponenta vključuje poleg kognitivnih sposobnosti tudi visoko stopnjo znanja in zanimanja o drugih, globoko razumevanje ljudi in njihovih problemov, upoštevanje različnih mnenj in zavest, da se vedno učimo od drugih. Moder človek zna poslušati in zna priznati napako. Pozneje je Sternberg (1998) opredelil modrost kot “uporabo tihega in tudi eksplicitnega znanja, posredovanega z vrednotami in usmerjenega k skupnemu dobru skozi ravnovesje med intrapersonalnimi, interpersonalnimi in ekstrapersonalnimi interesi, tako kratkoročno kot dolgoročno in k doseganju ravnotežja med prilagajanjem obstoječim razmeram, oblikovanjem obstoječih razmer in izbiro obstoječih razmer” (Sternberg, 2001, str. 230). Ta ravnovesna teorija modrosti torej vključuje naslednje aspekte človekovega delovanja, ki morajo biti v ravnovesju: učinkovita inteligentnost, naravnost k splošnemu dobru, usklajenost intrapersonalnih, interpersonalnih in ekstrapersonalnih interesov, upoštevanje kratkoročne in dolgoročne življenjske perspektive ter upoštevanje

vrednot in morale (“infuzija vrednot”). Baltes in Smith (1990) pa denimo navajata, da modrost zajema naslednje najpomembnejše vidike in področja našega delovanja:

- visoko raven znanja in izkušenj v zvezi z življenjskimi vprašanji,
- visoko raven proceduralnega znanja v zvezi z življenjskimi problemi,
- superiorno razumevanje življenjskega konteksta in okoliščin,
- superiorno razumevanje življenjskih razlik, vrednot in prioritet,
- visoko stopnjo razumevanja življenjskih nepredvidljivosti in
- visoko sposobnost spoprijemanja z negotovostjo in neznankami.

V vseh kulturah povezujejo modrost tudi z osebnostnimi potezami, zato je za razumevanje modrosti zelo relevantno vprašanje, kakšna je osebnostna podlaga modrosti. Katere osebnostne dimenzije so najbolj povezane z modrostjo, katere v največji meri napovedujejo modro ravnanje? Zdi se, da koncept generativnosti vključuje vse pomembne aspekte modrosti in zato ga lahko interpretiramo kot izraz jedrnih sestavin modrosti. V tej raziskavi ga bomo uporabili kot indikator modrosti, pri čemer nas zanima, kako se modrost oziroma generativnost povezuje z osebnostnimi dimenzijami. Čeprav je nekaj raziskav, ki so se delno že lotevale ugotavljanja povezav modrosti z osebnostjo (Pasupathi & Staudinger, 2001; Staudinger, Lopez, & Baltes, 1997; Staudinger & Pasupathi, 2003), pa ne zasledimo sistematičnega raziskovanja odnosa med osebnostnimi dimenzijami in modrostjo. Prav gotovo pa ni bilo doslej še nobene raziskave, kjer bi preverjali odnos med modrostjo in osebnostnimi dimenzijami višjega reda, kot sta alfa faktor oziroma stabilnost in beta faktor oziroma plastičnost (DeYoung, Peterson & Higgins, 2001; Digman, 1997) ali pa generalni faktor osebnosti (Musek, 2007; Rushton, Bons & Hur, 2008). In vsekakor ni bilo nobenega tovrstnega raziskovanja pri nas.

Domnevamo lahko, da je modrost v zvezi z več pomembnimi dimenzijami osebnosti, npr. z odprtostjo, sociabilnostjo, prijetnostjo, vestnostjo in čustveno stabilnostjo in da se povezuje tako z “velikima dvema” (zlasti s plastičnostjo) in z generalnim faktorjem osebnosti. Med petimi velikimi dimenzijami osebnosti so običajno dobili najvišje korelacije z modrostjo pri intelektualni odprtosti (Staudinger in sod., 1997). Zato sem v raziskavo vključil na strani osebnostnih spremenljivk vseh pet velikih (ekstravertnost, prijetnost, vestnost, nevroticizem in odprtost). Poleg tega sem osebnostni del raziskovalnega modela razširil še z desetimi dimenzijami osebnosti, ki izhajajo iz osebnostnega modela Tellegena (1985): ta vključuje tri velike osebnostne sklope: pozitivno emocionalnost (dobro počutje, socialno potenco, doseganje in socialno zaprtost), negativno emocionalnost (stresna reaktivnost, agresivnost, alienacija) in omejevanje (nadzor, tradicionalizem, izogibanje škodi).

::METODA

::Raziskovalni načrt

Empirično raziskavo smo načrtovali kot korelacijsko in multivariatno raziskovanje modrosti (generativnosti) in osebnostnih spremenljivk, ki so vključene v raziskovalni model. V celoti je v modelu poleg modrosti (generativnosti) večji sklop osebnostnih spremenljivk, med njimi pet velikih faktorjev osebnosti, deset lestvic Tellegenovega multidimenzionalnega modela osebnosti in nadredni osebnostni faktorji vključno z generalnim faktorjem osebnosti (Musek, 2007).

::Udeleženci

Analizirali smo podatke, pridobljene na velikem nacionalno reprezentativnem vzorcu ZDA MIDUS II (National Survey of Midlife Development in the US, II; Ryff in sod., 2007), zbrane v letih 2004-2006. V raziskavo je vključeno 3865 odraslih oseb obeh spolov. V vzorcu je bilo 1732 moških in 2133 žensk. Gre za osebe v razponu od 30 do 84 let, z aritmetično sredino 55,99 let in s standardno deviacijo 12,26 let.

::Aparat

Lestvice osebnostnih potez MIDI (MIDI Personality Scales; Lachman & Weaver, 1997; Rossi, 2001). Vprašalnik vsebuje 26 postavk, ki merijo šest osebnostnih dimenzij: ekstravertnost, prijetnost, vestnost, nevroticizem in odprtost. Zanesljivost posameznih lestvic se giblje med 0,68 do 0,81 (Cronbachov koeficient zanesljivosti alfa), torej od zadovoljive do dobre zanesljivosti.

Multidimenzionalni vprašalnik osebnosti (Multidimensional Personality Questionnaire, Church, 1994; Krueger, 2000; Patrick, Curtin & Tellegen, 2002; Tellegen, 1985). Vprašalnik je modificiran (skrajšan) in vsebuje 35 postavk, ki merijo 10 lestvic osebnosti: (dobro počutje, socialna potencia, doseganje, socialna zaprtost, stresna reaktivnost, agresivnost, alienacija oziroma odtujenost, nadzor, tradicionalizem in izogibanje škodi). Zanesljivost lestvic (Cronbachov alfa koeficient zanesljivosti) se giblje od 0,57 do 0,74 torej za izjemno kratek in ekonomičen instrument še sprejemljiva, posebno če upoštevamo, da se vsebina postavk dopolnjuje in tudi prekriva z vsebino MIDI vprašalnika osebnostnih potez.

Loyola lestvica generativnosti LGS (Loyola Generativity Scale, McAdams, & de St. Aubin, 1992; Rossi, 2001). Uporabljena je bila skrajšana lestvica s 6 postavkami (Cronbachov koeficient zanesljivosti alfa je visok: 0,85), ki merijo generativnost, torej osebnostno zrelost in modrost.

::Postopek

Podatki so bili pridobljeni v obsežnem anketno testnem postopku (Ryff in sod., 2007). Dobljene podatke udeležencev smo obdelali z ustreznimi statističnimi metodami. Predvsem smo uporabili izračune korelacij in različne multivariatne analize, vse s pomočjo statističnih programskih paketov SPSS 17 (SPSS 17 for Windows, glej tudi Norusis, 2008) in ustreznih modulov programskega sistema R za statistične obdelave (R Development Core Team, 2009).

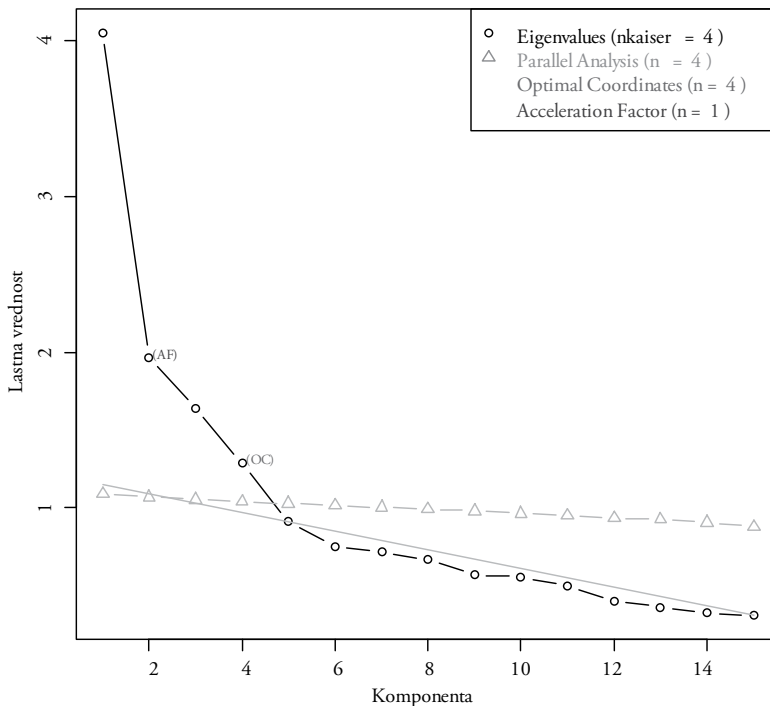
::REZULTATI IN DISKUSIJA

Rezultati raziskave bodo prikazani v treh zaporednih razdelkih. Prvi vsebuje multivariatne analize osebnostnih spremenljivk. Njegov cilj je identifikacija latentnih dimenzij osebnostnega prostora, ki je zajet v modelu. Drugi del izsledkov tvorijo multivariatne analize skupnega prostora zajetih spremenljivk, torej osebnostnih spremenljivk in modrosti. Tretji del pa zajema korelacijske in regresijske analize modrosti glede na osebnostne dimenzije in sicer tako običajne korelacije, linearno regresijo kot analize s pomočjo PLS algoritma.

::Dimenzije osebnostnega prostora.

Osebnostni del našega modela izvorno sestavlja 15 spremenljivk: 5 velikih faktorjev osebnosti, merjenih z lestvicami MIDI vprašalnika (ekstravertnost /EKS/, prijetnost /PRI/, vestnost /VES/, nevroticizem /NEV/, odprtost /ODP/) in 10 dimenzij osebnosti, merjenih z lestvicami MPQ (dobro počutje /DOB/, socialna potencia /SPO/, doseganje /DOS/, socialna zaprtost /ZAP/, stresna reaktivnost /STR/, agresivnost /AGR/, alienacija oziroma odtujenost /ODT/, nadzor /NAD/, tradicionalizem /TRA/, izogibanje škodi /IZG/). Ker lahko pričakujemo, da osebnostne dimenzije, merjene z omenjenimi lestvicami, korelirajo med seboj in to vsaj v nekaterih primerih substancialno, so bile narejene multivariatne analize z namenom, da se prostor manifestnih spremenljivk smiselno reducira in obenem pokaže latentna struktura tega prostora.

Negrafične solucije testa drobirja

Slika 1. Kriteriji ekstrakcije faktorjev za 15 osebnostnih dimenzij. Večina kriterijev indicira ekstrakcijo štirih faktorjev (Kaiserjev kriterij, paralelni test in optimalne koordinate), razen kriterija akceleracije, ki nakazuje ekstrakcijo samo enega faktorja. Zgolj vpogledni test drobirja kaže še na smiselnost dvofaktorske solucije.

Tabela 1. Korelacije med 15 dimenzijami osebnosti.

	PRI	EKS	NEV	VES	ODP	DOB	SPO	DOS	ZAP	STR	AGR	ODT	NAD	TRA	IZG
PRI	1.00	0.50	-0.12	0.28	0.33	0.26	0.08	0.18	0.41	-0.15	-0.28	-0.05	0.21	0.17	0.16
EKS	0.50	1.00	-0.20	0.28	0.51	0.53	0.43	0.33	0.48	-0.24	-0.13	-0.15	0.05	0.04	-0.01
NEV	-0.12	-0.20	1.00	-0.20	-0.22	-0.35	-0.18	-0.18	-0.18	0.66	0.31	0.33	-0.05	-0.01	0.03
VES	0.28	0.28	-0.20	1.00	0.34	0.27	0.21	0.44	0.11	-0.25	-0.22	-0.23	0.36	0.06	0.07
ODP	0.33	0.51	-0.22	0.34	1.00	0.52	0.47	0.50	0.18	-0.20	-0.10	-0.15	0.13	-0.18	-0.18
DOB	0.26	0.53	-0.35	0.27	0.52	1.00	0.41	0.48	0.31	-0.31	-0.12	-0.16	0.13	-0.01	-0.12
SPO	0.08	0.43	-0.18	0.21	0.47	0.41	1.00	0.42	0.20	-0.14	0.03	-0.11	-0.04	-0.12	-0.18
DOS	0.18	0.33	-0.18	0.44	0.50	0.48	0.42	1.00	0.11	-0.13	-0.06	-0.04	0.22	-0.02	-0.17
ZAP	0.41	0.48	-0.18	0.11	0.18	0.31	0.20	0.11	1.00	-0.23	-0.17	-0.12	0.08	0.10	0.08
STR	-0.15	-0.24	0.66	-0.25	-0.20	-0.31	-0.14	-0.13	-0.23	1.00	0.41	0.43	-0.04	0.01	-0.07
AGR	-0.28	-0.13	0.31	-0.22	-0.10	-0.12	0.03	-0.06	-0.17	0.41	1.00	0.36	-0.13	-0.08	-0.20
ODT	-0.05	-0.15	0.33	-0.23	-0.15	-0.16	-0.11	-0.04	-0.12	0.43	0.36	1.00	-0.02	0.07	-0.03
NAD	0.21	0.05	-0.05	0.36	0.13	0.13	-0.04	0.22	0.08	-0.04	-0.13	-0.02	1.00	0.16	0.15
TRA	0.17	0.04	-0.01	0.06	-0.18	-0.01	-0.12	-0.02	0.10	0.01	-0.08	0.07	0.16	1.00	0.20
IZG	0.16	-0.01	0.03	0.07	-0.18	-0.12	-0.18	-0.17	0.08	-0.07	-0.20	-0.03	0.15	0.20	1.00

Tabela 1 prikazuje korelacije med vsemi 15 izvornimi osebnostnimi spremenljivkami. Kaiser Mayer Olkinov koeficient ustreznosti vzorčenja je sorazmerno visok (0,794), kar pomeni, da lahko korelacije med spremenljivkami dobro pojasnimo z latentnimi dimenzijami in da je korelacijska matrika zelo "faktorizabilna". Podobno nam tudi Bartlettov test sferičnosti (hi kvadrat = 16933,73, pri 105 stopnjah svobode, $p < 0,001$) kaže, da je matrika daleč od identitetne matrike in da je izračun latentnih dimenzij zelo smiseln. Zato je faktoriska analiza povsem upravičena. Faktorske solucije po algoritmu komponentne analize (PC) in klasične faktoriske analize (PA) dajo povsem kongruentne rezultate (kongruentnost izločenih faktorjev se giblje v razponu od 0,98 do 1,00), zato bom v nadaljevanju navajal le podatke za komponentno analizo, torej algoritem, ki razstavlja celotno varianco spremenljivk, ki so v modelu. Kriteriji za ekstrakcijo faktorjev po vrsti priporočajo štirifaktorsko solucijo, razen kriterija akceleracije (glej Sliko 1). Ta sugerira enofaktorsko solucijo, kar pomeni, da je prvi faktor zelo močan in ga lahko interpretiramo kot generalni faktor. Po testu drobirja (scree test) je smiselna tudi dvofaktorska solucija. Dvofaktorska solucija in enofaktorska solucija se zdijo pomembne tudi s teoretičnega vidika, saj bi pri prvi lahko pričakovali potrditev Digmanovih "velikih dveh", pri enofaktorski soluciji pa potrditev generalnega faktorja osebnosti oziroma "velikega enega" (Musek, 2007). Glede na vse navedeno so bile v raziskavi uporabljene štirifaktorska, dvofaktorska in enofaktorska solucija. Pri štirifaktorski in dvofaktorski soluciji so bili dobljeni faktorji seveda tudi rotirani in to s poševnokotno metodo (algoritem promax), saj upravičeno domnevamo, da so med primarnimi in nadrednimi faktorji osebnosti dejanske korelacije.

Tabela 2. Komponentna nasičenja 15 osebnostnih spremenljivk pri štiri-, dvo- in enofaktorski soluciji.

	Štirifaktorska solucija				Dvofaktorska solucija		Enofaktorska solucija
	1	2	3	4	1	2	1
PRI	0.74	0.07	0.46	0.11	0.24	-0.44	0.53
EKS	0.88	0.01	-0.01	-0.05	0.65	-0.21	0.72
NEV	-0.03	0.77	0.11	0.00	-0.15	0.57	-0.54
VES	-0.07	-0.14	0.13	0.80	0.35	-0.35	0.57
ODP	0.40	-0.02	-0.36	0.33	0.81	0.02	0.70
DOB	0.49	-0.13	-0.25	0.20	0.71	-0.14	0.73
SPO	0.41	0.02	-0.49	0.07	0.76	0.18	0.54
DOS	0.11	0.08	-0.29	0.66	0.73	0.06	0.60
ZAP	0.87	-0.06	0.26	-0.30	0.26	-0.37	0.50
STR	-0.06	0.84	0.00	0.04	-0.06	0.70	-0.56
AGR	-0.03	0.62	-0.36	-0.12	0.18	0.75	-0.39
ODT	0.11	0.73	0.05	-0.01	0.00	0.55	-0.39
NAD	-0.19	0.10	0.42	0.85	0.04	-0.31	0.26
TRA	0.20	0.14	0.61	0.15	-0.26	-0.34	0.01
IZG	0.09	-0.07	0.69	0.07	-0.46	-0.51	-0.03

Štirje izločeni faktorji oziroma komponente pojasnjujejo 61 odstotkov celotne variance 15 manifestnih spremenljivk, dva izločena faktorja (dvofaktorska solucija) pojasnita 40 odstotkov variance in en faktor (enofaktorska solucija) pojasni 26,8 odstotka variance. Tabela 2 prikazuje komponentna nasičenja 15 spremenljivk za vse tri solucije, štirifaktorsko, dvofaktorsko in enofaktorsko. Oglejmo si najprej štirifaktorsko solucijo. S prvo komponento so nasičene naslednje dimenzije osebnosti: ekstravertnost, socialna zaprtost (visoko nasičenje pomeni socialno odprtost oziroma sociabilnost), prijetnost, v nekaj manjši meri pa tudi dobro počutje, socialna potenca in intelektualna odprtost. Psihološka narava te latentne dimenzije je jasno razvidna, gre za kombinacijo, ki ji dajejo ton pozitivna emocionalnost (z izjemo doseganja) in kar trije izmed petih velikih, ekstravertnost, prijetnost in intelektualna odprtost. Vse to nas zelo spominja na beta faktor osebnosti (Digman, 1997) ali faktor plastičnosti (DeYoung in sod., 2001), kot ga poznamo iz literature in iz lastnih raziskav (Musek, 2007) in v tem smislu ga lahko tudi interpretiramo. V našem modelu se ta komponenta močno povezuje tudi s prijetnostjo, zato lahko latentno dimenzijo označimo kot komponento plastičnosti in prijetnosti. In kako bi opisali osebo, ki ima to dimenzijo visoko izraženo? Gre za nekoga, ki je družaben, prijateljski, živahen, zgovoren, aktiven, kreativen, topel, skrben, ljubezniv, pripravljen pomagati, sočustvujoč, imaginativen, bister, odprt za nove izkušnje, širokega duha, radoveden, pozitivno naravnan, optimističen, uživa ugled in zaupanje drugih, je na glasu kot oseba, ki zna dobro odločati, svetovati in voditi.

Druga latentna dimenzija nasiča osebnostne spremenljivke kot so stresna reaktivnost, nevroticizem, alienacija in agresivnost. Povsem očitno gre tu za skupni imenovalec negativne emocionalnosti, zato lahko to komponento brez nadaljnega interpretiramo kot faktor labilne emocionalnosti (emocionalno labilnost nasproti emocionalni stabilnosti). Osebo z močno izraženo dimenzijo labilne emocionalnosti lahko označimo kot nekoga, ki niha v razpoloženju, se hitro vznemiri, je pretirano nervozen in zaskrbljen, nagiba k neodpornosti na stres, k napetosti, vznurljivosti, jezljivosti, sovražnosti in nasilnosti, kot osebo, ki ima težave z drugimi in ni na dobrem glasu. Tretja dimenzija najbolj korelira s spremenljivkama izogibanje škodi in tradicionalizem, v nekaj manjši meri pa tudi s spremenljivkami socialne potence (ta je v tem primeru nizka), prijetnosti in nadzora. Tu je vsekakor v ospredju skupni imenovalec omejevanja (constraint v koncepciji Tellegenovega modela osebnosti, glej Tellegen, 1985). Komponento bi lahko interpretirali kot faktor varnosti, tradicije in zblíževanja. Osebo z visoko izraženo to komponento lahko opišemo kot nekoga, ki si želi varnosti in noče tveganja, prisega na tradicionalne moralne norme in ne mara novotarij, je previden, oprezen pri odločanju in ne uživa

slovesa dobrega vodje ali svetovalca, čeprav je sicer prijazen in blag. Četrta komponenta nasiča spremenljivke nadzor, vestnost in doseganje. Interpretiramo jo lahko kot faktor vestnosti in nadzora. Ta dimenzija je izražena pri osebah, ki so preudarne, samodisciplinirane, organizirane, odgovorne, delavne, skrbne in stremijo k dovršenosti in visokim dosežkom.

Prva latentna dimenzija pri dvofaktorski soluciji nasiča odprtost, socialno potenco, doseganje, dobro počutje in ekstravertnost, druga dimenzija pa stresno reaktivnost, agresivnost, nevroticizem in alienacijo. Dvofaktorska solucija torej zelo jasno replicira Digmanovi superdimenziji osebnosti, pri čemer prva izločena komponenta ustreza beta faktorju ali plastičnosti, druga pa alfa faktorju ali stabilnosti (v našem primeru pomenijo visoka nasičenja labilnost). Komponenti lahko torej interpretiramo kot superdimenziji plastičnosti in labilnosti. Podobno lahko izločeni faktor enofaktorske solucije interpretiramo kot generalni faktor osebnosti, saj predstavlja replikacijo "velikega enega" (Musek, 2007). Pri enofaktorski soluciji najdemo signifikantna nasičenja z izločeno komponento pri vseh spremenljivkah, razen pri izogibanju škodi in tradicionalizmu, najvišja nasičenja z generalnim faktorjem pa so pri spremenljivkah dobrega počutja, ekstravertnosti, odprtosti, doseganja, vestnosti, stresne reaktivnosti, nevroticizma, socialne potence, prijetnosti in socialne zaprtosti. Gre torej za integracijo obeh superdimenzij dvofaktorske solucije, kar potrjuje upravičenost interpretacije izločene komponente kot generalnega faktorja osebnosti. Edino področje osebnosti, ki je v generalnem faktorju osebnosti le zelo šibko zajeto, je področje omejevanja, ki vključuje nadzor, tradicionalizem in izogibanje škodi.

Naše interpretacije nadrednih faktorjev lahko podkrepimo z ustreznimi korelacijami. Obe komponenti dvofaktorske solucije korelirata nizko, a zelo signifikantno (0,32). Faktor labilne emocionalnosti (štirifaktorska solucija) korelira 0,70 s faktorjem labilnosti (dvofaktorska solucija) in faktor plastičnosti in prijetnosti (štirifaktorska solucija) korelira 0,43 s faktorjem plastičnosti (dvofaktorska solucija). Generalni faktor osebnosti korelira z obema komponentama dvofaktorske solucije (0,69 in -0,47) in s tremi komponentami štirifaktorske solucije, s faktorjem plastičnosti in prijetnosti (0,49), faktorjem labilne emocionalnosti (-0,35) in faktorjem vestnosti in nadzora (0,30). V skladu z že povedanim, pa ni pomembne korelacije s faktorjem varnosti, tradicije in zblíževanja (-0,07).

Še določeneje lahko raziščemo naravo in moč generalnega faktorja osebnosti, če analiziramo dobljene podatke z metodo Schmid Leimanove transformacije (Schmid & Leiman, 1957, glej tudi Tabela 3). Obstoj generalnega faktorja potrjuje že homogenost spremenljivk, saj je Cronbachov alfa koeficient 0,77. Hierarhični omega koeficient, ki je dejansko mera moči generalnega faktorja,

Tabela 3. Schmid Leiman transformacija 15 osebnostnih potez.

	g	F1*	F2*	F3*	F4*	h2	u2
PRI	0.48	0.47	0.03	0.25	0.08	0.53	0.47
EKS	0.64	0.52	0.01	0.11	0.21	0.74	0.26
NEV-	0.33	0.04	0.66	0.03	0.08	0.56	0.44
VES	0.37	0.02	0.13	0.50	0.30	0.48	0.52
ODP	0.49	0.16	0.04	0.02	0.53	0.55	0.45
DOB	0.51	0.19	0.17	0.03	0.43	0.52	0.48
SPO	0.36	0.11	0.03	0.19	0.51	0.45	0.55
DOS	0.38	0.03	0.00	0.25	0.63	0.59	0.41
ZAP	0.43	0.43	0.09	0.05	0.08	0.38	0.62
STR-	0.37	0.00	0.80	0.01	0.03	0.78	0.22
AGR-	0.26	0.09	0.40	0.25	0.17	0.33	0.67
ODT-	0.22	0.01	0.44	0.03	0.00	0.25	0.75
NAD	0.16	0.01	0.03	0.56	0.08	0.34	0.66
TRA	0.06	0.14	0.04	0.24	0.22	0.14	0.86
IZG	0.03	0.14	0.05	0.27	0.36	0.24	0.76

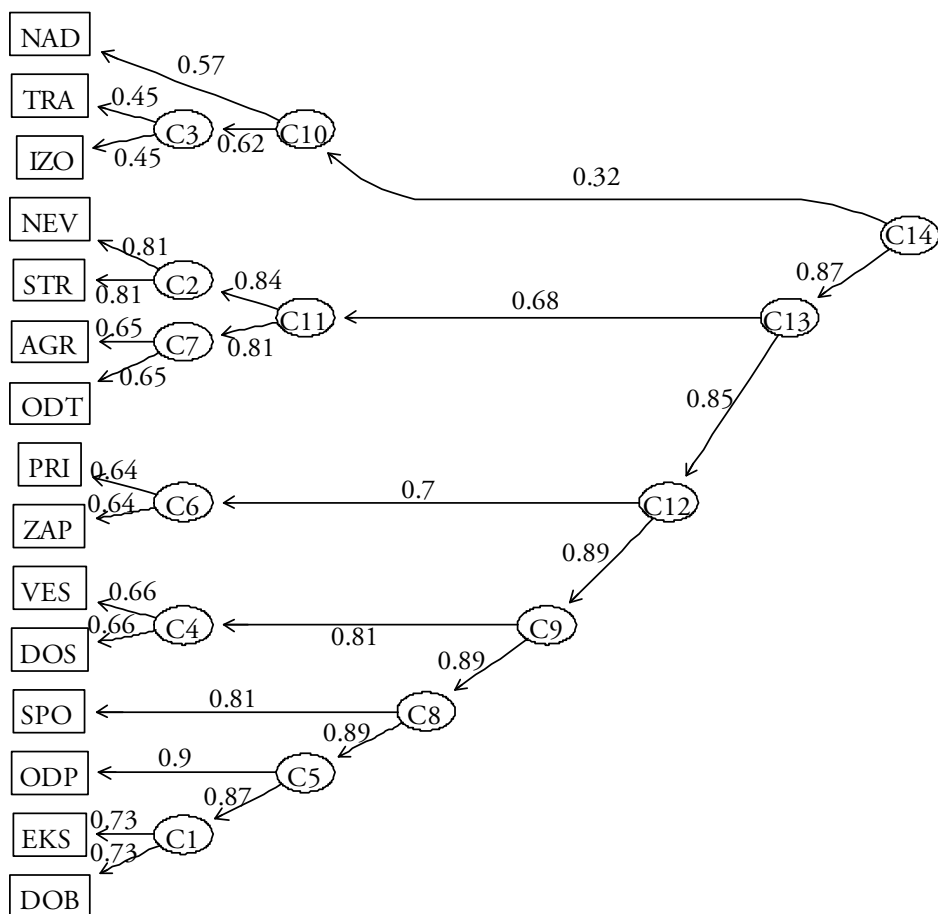
- Spremenljivke s pretvorjenimi vrednostmi.

Oznake pomenijo: g – generalni faktor; F1 do F4 primarni faktorji; h2 – komunalitete; u2 - enkratnost

znaša 0,48 (McDonald, 1999; Revelle & Zinbarg, 2009; Zinbarg, Revelle, Yovel, & Li, 2005). To ni veliko, prav malo pa tudi ne. Za naš model lahko rečemo, da generalni faktor sicer obstaja in da ni zanemarljiv (zlasti ne zaradi njegove parsimoničnosti), vsekakor pa je daleč od tega, da bi izničil smiselno upoštevanja dimenzij na nižji ravni generalnosti. Nasprotno, nasičenja s primarnimi faktorji ostajajo markantna in ti faktorji imajo trden psihološki pomen (glej razpravo o izsledkih štirifaktorske solucije). Če iz modela izločimo spremenljivke omejevanja (nadzor, tradicionalizem in izogibanje škodi), se moč generalnega faktorja še nekoliko poveča (hierarhični omega koeficient je v tem primeru 0,53 in Cronbachov alfa koeficient 0,81).

Celotno hierarhično strukturo osebnostnega prostora, ki je predstavljen v našem modelu, prikazuje klastrska solucija 15 osebnostnih spremenljivk, ki jo prikazuje Slika 2. Uporabljena je bila hierarhična klastrska analiza po algoritmu ICLUST (Revelle, 1979; Revelle & Zinbarg, 2009). Kot vidimo, se na najvišjem nivoju (C14) ločijo spremenljivke omejevanja (C10) od vseh ostalih (C13). Te lahko dalje razdelimo v dve veliki kategoriji, v eni so spremenljivke labilne emocionalnosti (C11), v drugi pa spremenljivke prijetnosti, vestnosti, odprtosti in ekstravertnosti, vključujoč tudi njim ustrezne spremenljivke MPQ (C12). Ta veliki klaster (C12) se končno razdeli na podklastre prijetnosti (C6), vestnosti (C4) in plastičnosti (C8), v katerem sta združena odprtost (C5) in ekstravertnost (C1). Hierarhična klastrska solucija se zelo ujema z rezultati faktorskih analiz, če upoštevamo razlike v naravi obeh metod. Klastrska konfiguracija labilne emocionalnosti in plastičnosti se v bistvu povsem ujema z ustreznima dimenzijama štirifaktorske solucije, precejšnje ujemanje

ICLUST

Slika 2. Hierarhija osebnostne prostora 15 spremenljivk. Iz celotne konfiguracije se najprej izloči klaster omejevanja (C10), ki se najmanj povezuje z drugimi spremenljivkami. Naslednji je klaster emocionalne labilnosti (C11), ki mu sledijo klaster prijetnosti (C6), vestnosti (C4) in plastičnosti (C8).

najdemo tudi med klastrom vestnosti in dimenzijo vestnosti ter nadzora in med klastrom omejevanja ter dimenzijo varnosti, tradicije in zblíževanja. Klastrska hierarhija vključuje prijetnost kot poseben klaster (prijetnost se v štirifaktorski soluciji povezuje tako s plastičnostjo kot z dimenzijo varnosti, tradicije in zblíževanja) in v tem je glavna razlika med podatki faktorске analize in klastrske analize.

::Skupni prostor osebnostnih spremenljivk in modrosti

Kje pa je v tako razvejanem osebnostnem prostoru še največ mesta za modrost oziroma generativnost? Glede na dosedanje raziskave in teoretske predpostavke bi lahko domnevali, da je največji del osebnostne podlage modrosti povezan z dimenzijo plastičnosti. Njen del sta namreč tako intelektualna odprtost kot socialna potencia, ki se logično vsiljujeta kot osebnostna spremljevalca modrosti. Prav to pa potrjujejo tudi izsledki te raziskave. Če razširimo faktorsko analizo osebnostnih spremenljivk, tako da vključimo še modrost (generativnost) (skupaj torej 16 spremenljivk), dobimo z uporabo algoritma glavnih komponent in promax rotacije štirifaktorsko solucijo z nasičenji vseh spremenljivk kot kaže Tabela 4. Povsem jasno se vidi, da je generativnost (MOD) nasičena samo s prvo latentno dimenzijo in to kar znatno (0,67), medtem ko nasičenja z ostalimi dimenzijami niso omembe vredna.

Psihološki pomen štirih izločenih latentnih dimenzij se zaradi "vstopa" modrosti praktično ne spremeni. Edina vidna sprememba v primerjavi z dimenzijami prostora 15 osebnostnih spremenljivk je v tem, da prijetnost (b1sagree) zdaj nekaj manj korelira s prvo latentno dimenzijo, torej dimenzijo plastičnosti in bolj s tretjo, torej dimenzijo zblíževanja. Posledično lahko označimo oziroma interpretiramo dobljene dimenzije po vrsti kot dimenzije plastičnosti, labilne emocionalnosti, zblíževanja in vestnosti/nadzora.

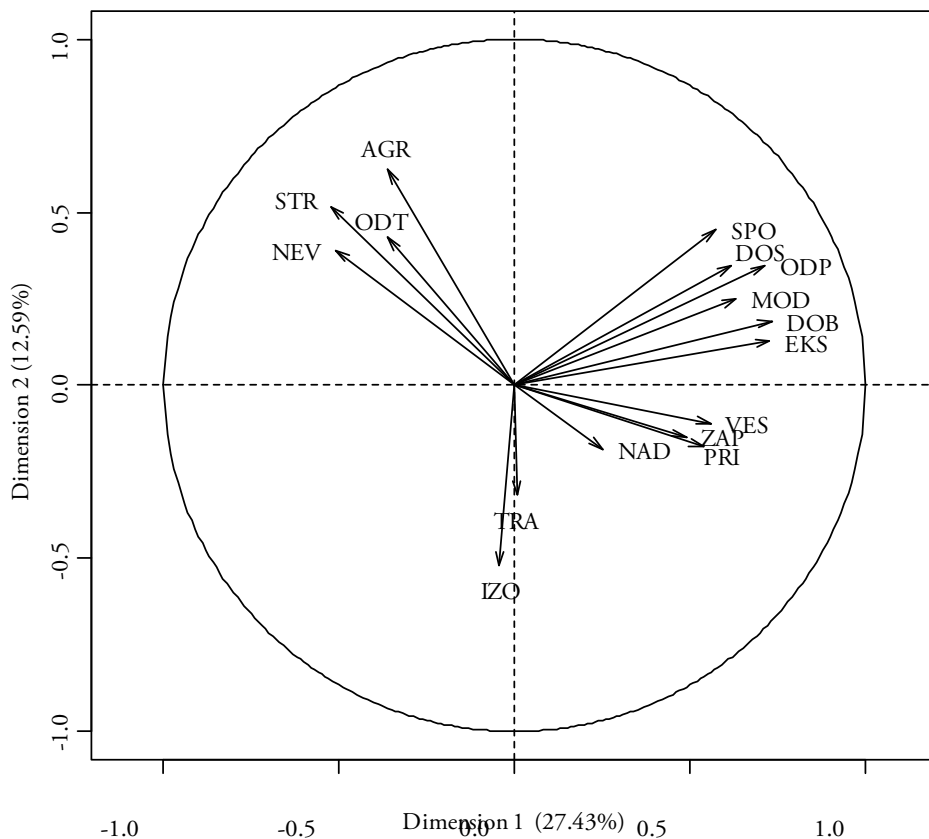
Skupni prostor osebnostnih potez in modrosti vidimo nazorno na Sliki 3, ki prikazuje konfiguracijo 16 spremenljivk v prostoru dveh najpomembnejših

Tabela 4. Komponentna nasičenja pri štirifaktorski soluciji za 16 spremenljivk (15 osebnostnih potez in modrost).

	Komponente			
	1	2	3	4
EKS	0.80	0.00	0.35	-0.13
ODP	0.73	-0.03	-0.12	0.17
DOB	0.69	-0.15	0.00	0.07
SPO	0.73	0.02	-0.21	-0.07
DOS	0.55	0.07	-0.18	0.48
MOD	0.67	0.07	0.11	0.11
NEV	-0.10	0.77	0.10	0.03
STR	-0.05	0.85	0.00	0.04
AGR	0.12	0.61	-0.28	-0.15
ODT	0.05	0.73	0.10	-0.01
PRI	0.47	0.06	0.66	0.09
ZAP	0.52	-0.07	0.56	-0.29
TRA	-0.11	0.14	0.57	0.21
IZG	-0.28	-0.06	0.58	0.16
VES	0.19	-0.15	0.07	0.68
NAD	-0.07	0.10	0.26	0.78

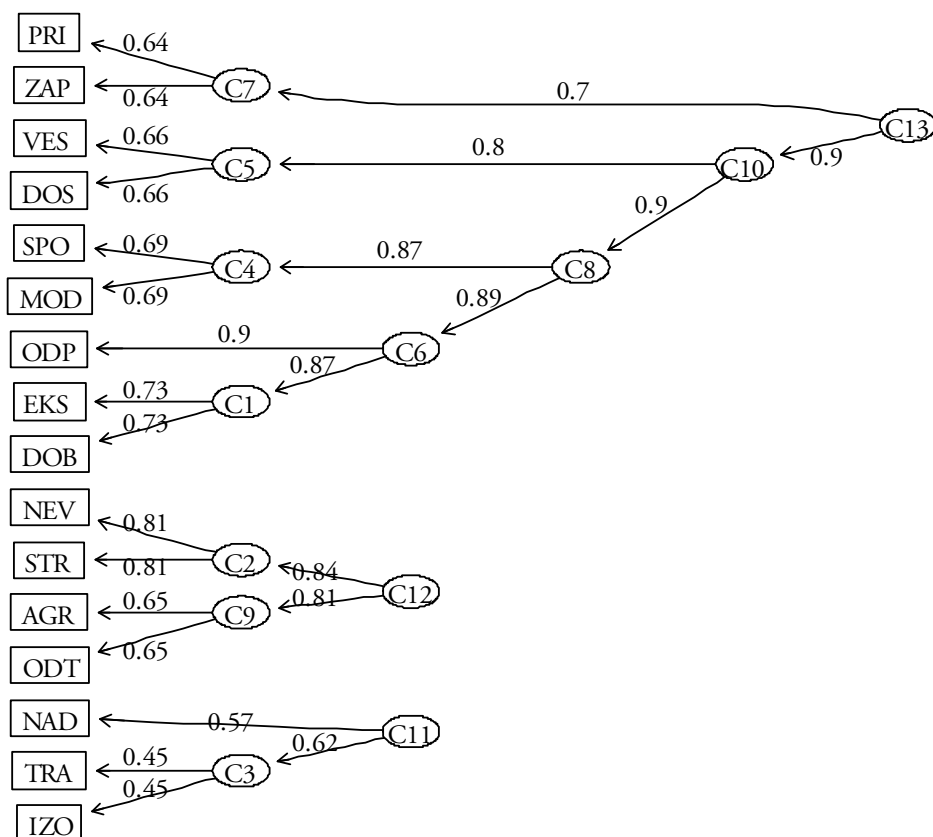
komponent celotnega modela. Konfiguracija je dobljena s pomočjo algoritma PCA (modul FactoMineR; Lê, Josse, & Husson, 2008). Faktorski zemljevid lepo izrisuje štiri klastre spremenljivk. Največji zajema osebnostne spremenljivke, ki sodijo v sklop plastičnosti (ekstravertnost, odprtost, dobro počutje, socialna potencia in doseganje), pridružuje pa se jim tudi modrost. Temu je zelo blizu klaster, v katerem so vestnost, prijetnost in socialna zaprtost. Dokaj bolj ločena sta klastra emocionalne labilnosti (levo zgoraj) in omejevanja (spodaj). Ponovno je torej jasno, da je modrost daleč najbliže konfiguraciji plastičnosti.

Faktorski zemljevid spremenljivk

Slika 3. Lokacija modrosti (MOD) v osebnostnem prostoru. Modrost oziroma generativnost se daleč najbolj izrazito povezuje s potezami, ki so vključene v latentno dimenzijo plastičnosti (zgornji desni kvadrant): odprtost, dobro počutje, ekstravertnost, socialna potencia, doseganje. Blizu je tudi konfiguracija spremenljivk vestnosti, prijetnosti, socialne zaprtosti in nadzora. Najbolj se modrost oddaljuje od labilnosti (zgoraj levo) ter tradicionalizma in izogibanja škodi (spodaj).

ICLUST

Slika 4. Modrost (MOD) v hierarhični klasterski soluciji 16 spremenljivk. Najdemo jo v največjem klastru (C13), ki se v bistvu ujema z latentno dimenzijo plastičnosti in prijetnosti in ki vključuje tudi vestnost. Spremenljivke tega klastra se striktno ločijo od spremenljivk dveh preostalih klastrov, labilne emocionalnosti (C12) in omejevanja (C11). Znotraj velikega klastra (C13) sodi modrost v podklast C8, je torej najbolj povezana s spremenljivkami, kot so socialna potencia, odprtost, ekstravertnost in dobro počutje.

Enako kaže hierarhična klasterska solucija (Slika 4) Modrost (MOD) je ponovno v največjem klastru (C13), ta se v bistvu ujema z latentno dimenzijo plastičnosti oziroma plastičnosti in prijetnosti in ki v klasterski soluciji vključuje tudi vestnost. Spremenljivke tega klastra se ponovno dobro ločijo od spremenljivk dveh preostalih klastrov, labilne emocionalnosti (C12) in omejevanja (C11). Znotraj velikega klastra (C13) pa sodi modrost v podklast C8, je torej najbolj povezana s spremenljivkami, kot so socialna potencia, odprtost, ekstravertnost in dobro počutje.

::Odnos med osebnostnimi dimenzijami in modrostjo

Tabela 5 prikazuje korelacije med modrostjo in osebnostnimi dimenzijami, tako primarnimi kot nadrednimi, dobljenimi v prejšnjih faktorjskih analizah osebnostnega prostora. Modrost (generativnost) najbolj korelira z odprtostjo, socialno potenco, dobrim počutjem, ekstravertnostjo, dosežki in prijetnostjo. Negativno korelira z nevroticizmom, stresno reaktivnostjo, agresivnostjo in alienacijo. Kar zadeva osebnostne faktorje višjega reda, korelira modrost najbolj z generalnim faktorjem osebnosti, plastičnostjo in faktorjem plastičnosti in prijetnosti. Najvišje korelacije nasploh najdemo pri generalnem faktorju osebnosti (0,53) in faktorju plastičnosti (0,50). Korelacijska analiza torej potrjuje in specificira dosedanje ugotovitve o povezavah med osebnostnimi dimenzijami in modrostjo. Osebnostno podlago modrosti očitno kar dobro reprezentira generalni faktor osebnosti, sicer pa jo nadvomno najdemo skoraj enakovredno zastopano v enem "dveh velikih" v faktorju plastičnosti, ki združuje skupno varianco odprtosti, socialne potence, doseganja, dobrega počutja in ekstravertnosti.

Ker se v korelacijskih povezavah lahko pojasnjevalna moč osebnostnih spremenljivk v odnosu do modrosti preveč prekriva, je potrebno z regresijsko analizo precizneje določiti, v kolikšni meri te spremenljivke kot prediktorji

Tabela 5. Korelacije 15 osebnostnih potez in 7 osebnostnih faktorjev višjega reda z modrostjo.

Spremenljivke osebnosti	Korelacija z modrostjo
PRI	0.33
EKS	0.41
NEV	-0.16
VES	0.26
ODP	0.46
DOB	0.42
SPO	0.46
DOS	0.39
ZAP	0.24
STR	-0.15
AGR	-0.11
ODT	-0.10
NAD	0.12
TRA	0.00
IZG	-0.04
PCI	0.35
PC2	0.01
PC3	-0.11
PC4	0.17
PCI.1	0.50
PC2.1	-0.08
PCI.2	0.53

pojasnjujejo in napovedujejo modrost oziroma generativnost. V regresijski model so uvrščene osebne spremenljivke (15 osebnostnih potez) kot prediktorji in modrost (generativnost) kot kriterij oziroma odvisna spremenljivka. Multipla korelacija 15 osebnostnih potez z modrostjo je 0,599. To pomeni, da lahko z osebnostnimi potezami pojasnimo 35,8 odstotka modrosti. Iz Tabele 6, ki kaže rezultate regresijske analize, vidimo, da so najmočnejši osebni prediktorji modrosti socialna potencia, prijetnost, odprtost, dobro počutje in doseganje. To se v glavnem ujema s podatki iz korelacijskih in multivariatnih analiz. Zanimivo je, da je glede na podatke regresijske analize prijetnost še izraziteje povezana z modrostjo, kot to nakazujejo prejšnje, korelacijske in faktorске analize. Če postavimo v ospredje osebnostnih potez pet velikih dimenzij osebnosti, potem vidimo, da so prav vse zastopane pri predikciji modrosti. Za odprtost in prijetnost je to neposredno razvidno iz regresijske analize. Posredno pa to velja tudi za ostale izmed pet velikih. Vsi pomembni prediktorji modrosti dejansko korelirajo z ekstravertnostjo (socialna potencia je verjetno celo sestavina ekstravertnosti), doseganje korelira z vestnostjo in dobro počutje korelira (negativno) z nevroticizmom.

Zaradi multikolinearnosti, ki je posledica korelacij med prediktorji, je lahko zanesljivost regresijske analize zmanjšana. Problemu multikolinearnosti se lahko v našem primeru izognemo tako, da kot osebne prediktorje upoštevamo faktorске vrednosti, dobljene na podlagi latentnih dimenzij štirifaktorске solucije 15 osebnostnih potez. Gre za to, da faktorске dimenzije – v ta namen smo jih rotirali z ortogonalno, Varimax rotacijo – ne korelirajo med seboj, vsaj ne pomembno. Med njihovimi faktorskimi vrednostmi kot prediktorji

Tabela 6. Rezultati regresijske analize modrosti glede na 15 osebnostnih potez.

	Regresijski koeficienti	Standardna napaka	t vrednost	p
(Intercept)	-1.86506	0.69203	-2.695	0.00707**
PRI	1.34482	0.12911	10.416	< 2e-16***
EKS	0.02711	0.12926	0.210	0.83389
NEV	0.11466	0.10864	1.055	0.29128
VES	0.07502	0.13475	0.557	0.57777
ODP	1.08068	0.13075	8.265	< 2e-16***
DOB	0.27206	0.03749	7.258	4.74e-13***
SPO	0.44928	0.02569	17.485	< 2e-16***
DOS	0.15346	0.02959	5.186	2.26e-07***
ZAP	0.04587	0.02420	1.896	0.05808
STR	0.01809	0.03217	0.562	0.57394
AGR	-0.05442	0.03313	-1.643	0.10054
ODT	-0.01497	0.03228	-0.464	0.64281
NAD	0.06536	0.03714	1.760	0.07854
TRA	0.03725	0.02427	1.535	0.12487
IZG	0.02963	0.01900	1.560	0.11894

Signifikantnost: p < *** 0.001; ** 0.01; * 0.05.

torej zagotovo ni multikolinearnosti. Štiri latentne dimenzije so praktično popolnoma identične s tistimi, ki so bile uporabljene pri prejšnji faktorski analizi, kjer je bila uporabljena poševnokotna, Promax rotacija (glej Tabela 2), tako da jih lahko enako interpretiramo: plastičnost/prijetnost, labilna emocionalnost, varnost/tradicionalnost/zbliževanje in vestnost/nadzor. Regresijska analiza je pokazala, da je multipla korelacija štirih dimenzij z modrostjo 0,571, kar pomeni 32,7 odstotka pojasnjene variance modrosti. Obe vrednosti sta le malo pod korespondentnimi vrednostmi regresijske analize 15 osebnostnih potez. Z omenjenimi štirimi latentnimi dimenzijami osebnosti lahko torej predcramo modrost praktično enako učinkovito kot s petnajstimi izvornimi osebnostnimi potezami. Izkazalo se je, da so vse štiri latentne dimenzije signifikantni prediktorji (glej Tabela 7), najbolj vsekakor plastičnost/prijetnost in potem vestnost/nadzor (oba sta pozitivno povezana z modrostjo), medtem ko sta varnost/tradicionalnost/zbliževanje in labilna emocionalnost šibkejša prediktorja, oba negativno povezana z modrostjo.

Poleg klasične regresije smo uporabili še drug algoritem multivariatne analize, s katerim lahko ugotavljamo prediktorsko moč osebnostnih potez v odnosu do modrosti. Gre za regresijsko metodo PLS (Partial Least Squares Regression, Mevik & Mehrens, 2007; Wold, 1994), ki ni občutljiva na vpliv multikolinearnosti. PLS regresija ima dva cilja, najprej predikcijo odvisne spremenljivke (ali tudi več odvisnih spremenljivk) na osnovi neodvisnih spremenljivk (prediktorjev), hkrati pa tudi opisuje (latentno) strukturo enih in drugih. Pet faktorjev pojasni okrog 64 variance prediktorskih spremenljivk (torej 15 osebnostnih potez) in okrog 35 odstotkov variance kriterijske spremenljivke, torej modrosti, kar se dokaj ujema z rezultati linearne regresijske analize. Kot vidimo iz Tabele 8, najdemo najvišje PLS koeficiente pri osebnostnih potezah, ki se ujemajo s potezami, ki imajo najvišje beta koeficiente po linearni regresijski analizi: prijetnost, odprtost, socialna potencia, ekstravertnost in dobro počutje so torej glavni prediktorji modrosti med osebnostnimi dimenzijami našega modela.

Tabela 7. Rezultati regresijske analize modrosti glede na 4 faktorske dimenzije osebnosti.

	Regresijski koeficienti	Standardna napaka	t vrednost	p
(Intercept)	16.99273	0.05073	334.94	<2e-16 ***
PC1	2.02386	0.05074	39.89	<2e-16 ***
PC2	-0.66151	0.05074	-13.04	<2e-16 ***
PC3	-0.97793	0.05074	-19.27	<2e-16 ***
PC4	1.60257	0.05074	31.58	<2e-16 ***

Signifikantnost: p < *** 0.001; ** 0.01; * 0.05.

Oznake spremenljivk pomenijo: PC1 – plastičnost/prijetnost, PC2 – labilna emocionalnost, PC3 – zblíževanje/tradicionalnost/, PC4 – vestnost/nadzor (glej tudi tabelo 3 in besedilo k njej).

Tabela 8. Primerjava beta vrednosti regresijske analize s PLS koeficienti.

	Regresijski beta koeficienti	Koeficienti PLS
PRI	0.175	0.859
EKS	0.004	0.407
NEV	0.019	0.090
VES	0.009	0.179
ODP	0.151	0.727
DOB	0.129	0.374
SPO	0.284	0.412
DOS	0.090	0.119
ZAP	0.030	0.085
STR	0.011	0.070
AGR	-0.025	-0.120
ODT	-0.007	0.053
NAD	0.026	0.126
TRA	0.021	0.060
IZG	0.022	-0.011

::SPLOŠNA DISKUSIJA IN ZAKLJUČKI

Če uporabimo generativnost kot indikator modrosti, potem lahko iz narejenih analiz zanesljivo razberemo, kateri so najpomembnejši osebnostnih temelji te tako zaželene in potrebne osebnostne lastnosti. Modrost je v največji meri povezana s široko in kompleksno dimenzijo osebnosti, ki smo jo označili kot plastičnost/prijetnost in jo tvorijo ekstravertnost, odprtost, socialna potencia, dobro počutje, doseganje, nizka socialna zaprtost in prijetnost. Med osebnostnimi dimenzijami višjega reda pa se modrost povezuje s faktorjem plastičnosti na ravni dveh velikih superdimenzij osebnosti in nato tudi s samim generalnim faktorjem osebnosti. Če se dalje osredinimo na pet velikih faktorjev osebnosti in se vprašamo o njihovi povezanosti z modrostjo, je iz povedanega očitno, da prispevajo k modrosti najbolj odprtost, ekstravertnost in prijetnost, še vedno pomembno pa tudi vestnost in emocionalna stabilnost. Pri modrih ljudeh bomo torej v povprečju prej zasledili kombinacijo intelektualne odprtosti, ekstravertnosti, prijetnosti, vestnosti in emocionalne stabilnosti kot pa nasprotno kombinacijo. Prav ta kombinacija pa tudi pomeni višjo stopnjo generalnega faktorja osebnosti. Velja pa poudariti, da je tudi med merami MPQ nekaj omembe vrednih prediktorjev modrosti, predvsem socialna potencia, dobro počutje, doseganje in socialna zaprtost, tiste dimenzije torej, ki korelirajo z ekstravertnostjo, odprtostjo, vestnostjo in prijetnostjo. Sklop nevroticizma oziroma emocionalne stabilnosti je z modrostjo manj, a še vedno signifikantno povezan, še najmanj pa je z modrostjo povezan sklop potez omejevanja, predvsem tradicionalnost in izogibanje škodi.

Generativnost in z njo torej tudi modrost imata razvidno in nemajhno oporo ter podlago v naših osebnostnih dispozicijah. Kot smo videli, je ta podlaga

pestra, multidimenzionalna. Vsaj dobro tretjino modrosti lahko po naših izsledkih pojasnimo z delovanjem te osebnostne podlage. Vendar moramo vedeti, da smo v našem pojasnjevalnem modelu zajeli sicer najpomembnejše nekognitivne dimenzije osebnosti, nikakor pa ne vseh. Zato je pojasnjevalna moč osebnosti v odnosu na modrost verjetno še večja. In prav gotovo obstajajo tudi kognitivne sposobnosti, ki so v zvezi z modrostjo, npr. inteligentnosti in ustvarjalnost. Ti. emocionalna inteligentnost, ki je tudi dokazano povezana z modrostjo, pa je poglavje zase. Emocionalna inteligentnost je del socialne inteligentnosti in je zagotovo v pomembni korelaciji z osebnostnimi vidiki, ki so zajeti v našem raziskovalnem modelu.

Ugotovitve te raziskave lahko brez večjih težav integriramo v nekatere znane teorije in modele modrosti (Baltes in Smith, 1990; Sternberg, 1985, 1990), ki po vrsti povezujejo modrost z osebnostimi lastnostmi, sposobnostmi in moralno zrelostjo. Kot kažejo izsledki te raziskave, je osebnostni del psihološke podlage modrosti jasno razpoznaven in strukturiran. Povezan je z generalnim faktorjem osebnosti, ki ne pomeni samo mere splošne osebnostne prilagojenosti, temveč tudi pomembno osebnostno podlago modrosti.

::LITERATURA

- Baltes, P. B., & Staudinger, U. M. (2000): Wisdom: A metaheuristic (pragmatic) to orchestrate mind and virtue toward excellence. *American Psychologist*, 55, 122-136.
- Baltes, P. B., Staudinger, U. M., Maercker, A., & Smith, J. (1995): People Nominated as Wise: A Comparative Study of Wisdom-Related Knowledge. *Psychology and Aging* 10(2), June: 155-166.
- Bem, S. L. (1981): *Bem Sex-Role Inventory Manual*. Palo Alto, CA: Consulting Psychologists Press.
- Church, A. T. (1994): Relating the Tellegen and five-factor models of personality structure. *Journal of Personality and Social Psychology*. 67, 5, 898-909.
- DeYoung, C. G., Peterson, J. B., & Higgins, D. M. (2001): Higher-order factors of the big five predict conformity: are there neuroses of health? *Personality and Individual Differences*, 33, 533-552.
- Erikson, E. (1950): *Childhood and society*. New York: Norton.
- Glück, J., Bluck, S., Baron, J., & McAdams, D. P. (2005): The Wisdom Of Experience: Autobiographical Narratives Across Adulthood. *International Journal of Behavioral Development* 29(3), May: 197-208.
- Goldberg, L. R. (1992): The development of markers for the Big-Five factor structure. *Psychological Assessment*, 4, 26-42.
- John, O. P. (1990): The "Big Five" factor taxonomy: Dimensions of personality in the natural language and in questionnaires. In L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of personality theory and research*, (pp. 66-100). New York: Guilford.
- Krueger, R. F. (2000): Phenotypic, genetic, and nonshared environmental parallels in the structure of personality: a view from the multidimensional personality questionnaire. *Journal of Personality and Social Psychology*. 79, 6, 1057-1067.
- Lachman, M. E., & Weaver S. L. (1997): The Midlife Development Inventory (MIDI) Personality Scales: Scale construction and scoring. Technical report.
- Lê, S., Josse, J., & Husson, F. (2008): FactoMineR: An R Package for Multivariate Analysis. *Journal of Statistical Software*, 25, 1, 1-18.
- McAdams, D. P., & de St. Aubin, E. (1992): A theory of generativity and its assessment through self-report, behavioral acts, and narrative themes in autobiography. *Journal of Personality and Social Psychology*, 62, 1003-1015.
- McDonald, R. P. (1999): *Test theory: A unified treatment*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Mevik, B-H., & Wehrens, R. (2007): The pls package: Principal Component and Partial Least Squares Regression in R. *Journal of Statistical Software*, 18, 2, 1-24.
- Norusis, M. J. (2008): *SPSS 16.0 Guide to data analysis* (2nd ed). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Pasupathi, M., & Staudinger, U. M. (2001): Do Advanced Moral Reasoners Also Show Wisdom? Linking Moral Reasoning and Wisdom-Related Knowledge and Judgement. *International Journal of Behavioral Development* 25(5), September:401-415.
- Patrick, C. J., Curtin, J. J. & Tellegen, A. (2002): Development and validation of a brief form of the multidimensional personality questionnaire. *Psychological Assessment*, 14, 2, 150-163.
- R Development Core Team (2009): *R: A language and environment for statistical computing*. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. ISBN 3-900051-07-0, URL <http://www.R-project.org>.
- Revelle, W. (1979): Hierarchical Cluster Analysis and the Internal Structure of Tests. *Multivariate Behavioral Research*, 14, 57-74.
- Revelle, W., & Zinbarg, R. E. (2009): Coefficients alpha, beta, omega and the glb: comments on Sijtsma. *Psychometrika*, in press.
- Rossi, A. S. (2001): *Caring and doing for others: Social responsibility in the domains of family, work, and community*. Chicago: University of Chicago Press.
- Rushton, J. P., Bons, T. A., & Hur, Y. M. (2008): The genetics and evolution of the General factor of personality. *Journal of Research in Personality*, 42, 1173-1185.
- Ryff, C., Almeida, D. M., Ayanian, J. S., Carr, D. S., Cleary, P. D., Coe, C., Davidson, R., Krueger, F., Lachman, M. E., Marks, N. F., Mroczek, D. K., Seeman, T., Mailick Seltzer, M., Singer, B.

- H., Sloan, R. P., Tun, P. A., Weinstein, M. and Williams, D. (2007): *Midlife Development in the United States* (MIDUS II), 2004-2006 [Computer file]. ICPSR04652-v1. Ann Arbor, MI: Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor], 2007-03-22. doi:10.3886/ICPSR04652
- Schmid, J., & Leiman, J. M. (1957): The development of hierarchical factor solutions. *Psychometrika*, 22, 53-62.
- Staudinger, U. M., & Pasupathi, M. (2003): Correlates Of Wisdom-Related Performance in Adolescence and Adulthood: Age-Graded Differences in 'Paths' Toward Desirable Development. *Journal of Research on Adolescence* 13(3), September: 239-268.
- Staudinger, U. M., Smith, J., & Baltes, P. B. (1992): Wisdom-Related Knowledge In a Life Review Task: Age Differences and the Role of Professional Specialization. *Psychology And Aging* 7(2), June: 271-281.
- Sternberg, R. J. (1985): Implicit Theories of Intelligence, Creativity, and Wisdom. *Journal of Personality & Social Psychology* 49(3), September: 607-627.
- Sternberg, R. J. (2001): Why schools should teach for wisdom: the balance theory of wisdom in educational settings. *Educational Psychologist*, 36 (4), 227-245.
- Sternberg, R. J., Ed. (1998): *Handbook of Human Creativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tellegen, A. (1985): Structure of mood and personality and their relevance to assessing anxiety, with an emphasis on self-report. In A. H. Tuma & J. D. Maser (Eds.), *Anxiety and the anxiety disorders* (pp. 681-706). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Trapnell, P. D., & Wiggins, J. S. (1990): Extension of the Interpersonal Adjective Scales to include the Big Five dimensions of personality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 781-790.
- Trowbridge, R. (2008): Descriptions of the research studies. Povzeto s strani: <http://wisdomcenteredlife.org/Documents/Empirical%20research%20on%20wisdom.doc>
- Webster, J. D. (2003): An Exploratory Analysis Of a Self-Assessed Wisdom Scale. *Journal of Adult Development*, 10(1), January: 13-22.
- Webster, J. D. (2007): Measuring the character strength of wisdom. *International Journal of Aging & Human Development*. Vol 65(2). pp. 163-183.
- Wold, H. (1994): PLS for multivariate linear modeling. In H. van der Waterbeemd (Ed.), *QSAR: Chemometric methods in molecular design: Methods and principles in medicinal chemistry*. Weinheim: Verlag Chemie.
- Zinbarg, R. E., Revelle, W., Yovel, I., & Li, W.(2005): Cronbach's α , Revelle's β , and McDonald's ω_H : Their relations with each other and two alternative conceptualizations of reliability. *Psychometrika*, 70 (1), 123-133.